

Małgorzata Ostrowska, Jacek J. Bleszyński, *Czas wolny jako środowisko życia. Perspektywa pedagogiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016, ss. 160

Czas wolny jest kategorią pojęciową społecznie pożądaną. Czas wolny jako termin wszedł do nauki wraz z nastaniem społeczeństwa przemysłowego, w którym człowiek zaczął funkcjonować w dwóch środowiskach: pracy i prywatnym. Czas wolny jest różnorodnie definiowany w zależności od perspektywy, w której dokonuje się jego analizy. W kręgu kultury euroamerykańskiej, cechującej się stosunkowo wysoką liczbą osób pracujących i uczących się, czas wolny jawi się jako idea wypoczynku i możliwość odreagowania codziennego stresu (por. Arnold 1989). Czas wolny – etymologicznie – oznacza porę, w której człowiek wykonuje czynności, na które ma ochotę i których nie może wykonywać w innych porach ze względu na aktywność zawodową, uczenie się lub inne obowiązki, np. wynikające z roli społecznej członka rodziny (por. Rodziewicz 2014).

Czas wolny może być analizowany z różnej perspektywy: filozoficznej, antropologicznej, socjologicznej, psychologicznej i pedagogicznej. Aktualnie mieści się w zainteresowaniach różnych szczegółowych subdyscyplin, np. pedagogiki specjalnej czy ekonomii. Przy tak precyzyjnym podejściu do tej kategorii pojęciowej analizie podlegają również: wspomaganie powstawania czasu wolnego, jego zagospodarowanie czy wykorzystanie jako kategorii diagnostycznej. Filozofia interesuje się czasem wolnym od wieków. Wielu wybitnych myślicieli stawiało czas wolny w kręgu swoich filozoficznych dysput, np. Arystoteles nie uznawał czasu wolnego (*schola*) ani za czas wypoczynku, ani za koniec pracy. Filozofia zajmuje się również czasem wolnym od strony jego utraty i problemów z zagospodarowaniem, współcześnie szczególnie w przypadku dzieci i młodzieży (Przeclawski 2005). W antropologii czas jest cechą danej kultury, jest wartością tożsamości kulturowej. Od tego jak, dane dziedzictwo kulturowe interpretuje czas, zależy egzystencja wspólnot. Założone w 1966 roku International Society for the Study of

Time zajmuje się studiami nad czasem w ujęciu interdyscyplinarnym, organizując międzynarodowe konferencje i wydając własne publikacje poświęcone tej problematyce. Uznano zatem, że czas jest wart uwagi szczególnej, bo odgrywa w życiu człowieka rolę wielce znaczącą. Literatura antropologiczna poświęcona czasowi jest imponująca, ale nadal nieuporządkowana i ciągle w początkowym stadium rozwoju (Maxwell 1972, s. 47). Antropologiczne spojrzenie na życie codzienne ludzi w ujęciu historycznym pozwala na analizę czasu wolnego od starożytności, po jego digitalizację i interpretację w epoce rozwiniętego konsumpcjonizmu. Francuski socjolog Jeff Dumazedier twierdził, że „czas wolny obejmuje wszystkie zajęcia, którym jednostka może się oddawać z własnej chęci bądź dla odpoczynku, rozrywki, rozwoju swych wiadomości lub swego kształcenia, swego dobrowolnego udziału w życiu społecznym, po uwolnieniu się z obowiązków zawodowych, rodzinnych czy społecznych” (Czajka 1979, s. 39). Socjologia zatem interpretuje tę kategorię pojęciową w wielu płaszczyznach: wypoczynku, rozwoju społecznego, rekreacji, życia towarzyskiego czy samorozwoju. W psychologii zainteresowanie czasem wolnym narodziło się stosunkowo późno, co wynikało z przekonania, że czynności wykonywane przez człowieka w każdym czasie jego aktywności są tożsame. Okazało się jednak, że jest to przekonanie mylne i psychologiczna analiza czasu wolnego jednostki rozwija się jako odrębny dział w psychologii (Migdał 2011). Jednym z dowodów tej tezy jest brak w psychologii ujęcia problematyki czasu wolnego w perspektywie czasowej w realizacji zadań (Nuttin 1985; Zalewski 1994) czy orientacji w czasie psychologicznym (Łukaszewski 1983; Zimbardo 1990).

Z perspektywy pedagogicznej czas wolny stanowi kategorię, przez którą można realizować cele wychowania. Stanowi poważną część literatury przedmiotu w pedagogice społecznej i pedagogice specjalnej. Ta ostatnia subdyscyplina traktuje czas wolny jako narzędzie/środek w procesie rehabilitacji, rozumianej jako system oddziaływań o charakterze medycznym, psychologicznym, pedagogicznym, zawodowym i społecznym wobec jednostki z odchyleniami od normy, np. rozwojowej czy społecznej. Przedmiotowej kategorii została poświęcona publikacja *Czas wolny jako środowisko życia. Perspektywa pedagogiczna* (2016) autorstwa Małgorzaty Ostrowskiej i Jacka J. Błęszyńskiego. Jest to pozycja z pogranicza nauk: pedagogiki społecznej, pracy socjalnej, oligofrenopedagogiki i resocjalizacji. Kategorią analityczną jest środowisko człowieka, a czas wolny posłużył autorom jako narzędzie do diagnozy i realizacji celów wychowawczych. Zadanie, jakie postawili sobie twórcy, jest trudne do wykonania w jednej pozycji książkowej, na 160 stronach. Przedstawienie zróżnicowania definicyjnego i perspektyw, służących

interpretacji kategorii pojęciowej i diagnostycznej, jaką jest czas wolny, to poważne wyzwanie naukowe i wydawnicze. Publikację o charakterze teoretyczno-badawczym podzielono na dwie części. W pierwszej, zatytułowanej „Różne oblicza czasu wolnego”, Orłowska porządkuje wiedzę o czasie wolnym w ujęciu definicyjnym i z pozycji funkcji tego terminu. Wprowadza pojęcie czasu na wpuł wolnego, wyjaśniając je czytelnikowi. Dotyka koncepcji kapitałów Pierre’a Bourdieu, choć myśli tej nie rozbudowuje. Ta część książki jest rzetelnie opracowana i wyraźnie widać, że autorka dobrze się czuje w tej problematyce. Jest to najmocniejszy merytorycznie moduł książki, składający się z trzech rozdziałów. Druga część publikacji – „Społeczny wymiar czasu wolnego we współczesnej Polsce” – jest poświęcona obywatelskiej randze czasu wolnego w dzisiejszej Polsce, co ilustrują zaprezentowane badania, również autorskie. Ten fragment zdecydowanie faworyzuje czas wolny dziecka, z jednym rozdziałem poświęconym w całości dziecku/młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim – ich aktywności oraz postrzeganiu czasu wolnego. Autorzy traktują czas wolny jako kategorię diagnostyczną oraz przejaw/narzędzie zmian społecznych i dlatego szkoda, że nie opracowali rekomendacji dla praktyki pedagogiki społecznej, pracy socjalnej i pedagogiki specjalnej. Kilka wskazówek dotyczących posługiwania się czasem wolnym jako kategorią diagnostyczną, narzędziem zmiany lub środkiem w procesie rehabilitacji wzbogaciłoby pozycję i nadałoby jej wymiar społecznie wartościowy. Pozycja ma bogatą bibliografię, co świadczy o profesjonalnym podejściu do problemu. Powstaje jednak wątpliwość – kto jest adresatem tej książki? Czytelnik sugeruje się tytułem, który w tym wypadku kieruje pozycję do pedagogów, mających zamiar posłużyć się czasem wolnym jako przestrzenią do realizacji określonych celów wychowawczych. I tu może wystąpić kolizja między tymi oczekiwaniami a treścią.

Ciekawym wątkiem mogłoby być również potraktowanie czasu wolnego jako przestrzeni, gdzie współczesny człowiek może występować w rolach społecznych odmiennych od swojej codzienności. Warto byłoby zastąpić fragment pozycji poświęcony zagadnieniom związanym z resocjalizacją – rozdział 7. „Czas wolny – źródło nadziei” – właśnie odmianą w pełnieniu powinności wspólnotowych. Pojęcie roli społecznej, w swej klasycznej postaci, jest definiowane jako dynamiczny aspekt statusu jednostki określany przez wzorce kulturowe. Jednostka stosuje się do standardów behawioralnych przypisywanych indywidualnym statusom przez społeczeństwo. Tymi normami są: postawy, wartości i zachowania (Manterys 2008, s. 101). Spędzając czas wolny, jednostka może świadomie lub nieświadomie odchodzić od narzuconych kulturowo kanonów własnego statusu. Jest to jeden z wa-

ariantów zmiany, jaką niesie czas wolny. W tym wypadku zmiany społecznej w wymiarze indywidualnym.

Uważam, że warto zapoznać się z publikacją, aby zdać sobie sprawę ze znaczenia czasu wolnego w egzystencji współczesnego człowieka. Książka uświadamia prawo człowieka do posiadania, zagospodarowywania i wykorzystywania czasu wolnego w indywidualnej części przestrzeni społecznej. Ukazuje również rolę czasu wolnego w życiu dziecka/młodzieży i wagę tego pojęcia jako kategorii diagnostycznej w pedagogice.

Ditta Baczała

Bibliografia

- Arnold P. (1989), *On the relationships between education, work and leisure: Past, present and future*, "British Journal of Educational Studies", vol. 37, no. 2.
- Czajka S. (1979), *Z problemów czasu wolnego*, Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Łukaszewski W. (1983), *Orientacja temporalna jako jeden z aspektów osobowości*, [w:] W. Łukaszewski (red.), *Osobowość – orientacja temporalna – ustosunkowanie do zmian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Maxwell R.J., *Anthropological Perspectives*, [w:] H. Yaker, H. Osmond, P. Cheek (eds.), *The Future of Time. Man,s Temporal Environment*, New York.
- Manterys A. (2008), *Sytuacje społeczne*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.
- Migdał K. (2011), *Psychologia czasu wolnego*, ALMAMER, Warszawa.
- Nuttin J. (1985), *Future time perspective and motivation*, Leuven University Press and Erlbaum, Leuven.
- Przeclawski K. (2005), *Życie to podróż*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa.
- Rodziewicz A. (2014), *O czasie wolnym i logice pokoju*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 3–4, s. 289–318.
- Zimbardo P. (1990), *The Stanford Time Perspective Inventory*, Stanford University Press, Stanford.
- Zaleski Z. (red.), (1994), *Psychology of future orientation*, Towarzystwo Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.